ΝΕΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΤΟΥ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΕΙΟΥ ΑΓΟΡΑΝΟΜΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΛΠΟΥΣΑ ΤΗΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

(ΠΙΝ. 32 - 33)

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Τὸ 1969 ἑτοιμάζοντας μιὰ σύνοψη τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων τῆς ὀρεινῆς Γορτυνίας [1] ταξίδευα στὴν Ἀρκαδία καὶ ἐπισκέφθηκα στὴ Βάναινα κοντὰ στὸν Λάδωνα τὰ ἐρείπια τῆς Θέλπουσας. Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα μνημεῖα φωτογράφησα καὶ τὴν πλάκα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ ποὺ παρουσιάζουμε τώρα ἐδῶ (βλ. *πίν. 32 - 33*). Ἡ πρώτη συζήτηση γι' αὐτὴ ἔγινε μὲ τὸν κ. Γιῶργο Ἀργ. Σταμίρη [2], ποὺ πρῶτος ἀναγνώρισε ἀπὸ τὴ φωτογραφία ὅτι πρόκειται γιὰ ἀπόσπασμα τοῦ Διοκλητιάνειου Ἐδίκτου περὶ τιμῶν. Ἡ ἐπεξεργασία τῆς ἐπιγραφῆς ἔδειξε ὅτι τὸ ἀπόσπασμα ἀποτελεῖ ἕνα εὕρημα ἀρκετὰ σημαντικό. Ἡ σημασία της ἔγκειται ἐκτὸς τῶν ἄλλων στὸ ὅτι πιστοποιεῖ τὴν ὕπαρξη τῆς Θέλπουσας καὶ διαγράφει τὸν οἰκιστικό της ρόλο στὴν περιοχὴ αὐτὴ κατὰ τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα.

Μέρος ἀπὸ τὸ κείμενο ἦταν ὡς τώρα γνωστὸ μόνο ἀπὸ ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Αἰδηψό. Ἐνῶ ἄλλο μέρος του μᾶς παρέχει καινούριο ὑλικό, καὶ γιὰ τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τοῦ ὅλου Ἐδίκτου καὶ γιὰ τὸ λατινικὸ πρωτότυπο. Δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω πότε ἀκριβῶς βρέθηκε ἡ ἐνεπίγραφη αὐτὴ πέτρα. Ὁ κ. Γιώργης Κ. Μακκᾶς, παλιὸς κάτοικος στὴ Βάναινα, ποὺ τὴν ἀνακάλυψε

---

1. Ἐργασία ὑπὸ ἐκτύπωση ἀπὸ τὸ Τεχνικὸν Ἐπιμελητήριον Ἑλλάδος. Ἤδη ὅμως τὸ κύριο μέρος της ἀποτέλεσε τὸ σχετικὸ κεφάλαιο στὴν ἀναπτυξιακὴ μελέτη τῶν Θ. Θεοδωροπούλου, Α. Οἰκονομίδη - Δ. Θαλασσινοῦ - Λ. Λουκοπούλου, *Γενικὴ προμελέτη ἀναπτύξεως ὀρεινῆς Ἀρκαδίας (Γορτυνίας)*, Τεῦχος Β' - Ἔκθεσις, Μέρος Ι, Τόμος 1 : Γενικὴ περιγραφὴ ὑφισταμένης καταστάσεως. Φυσικαὶ - κοινωνικαὶ - οἰκονομικαὶ συνθῆκαι. Ὑπ. Γεωργίας, Γενικὴ Διευθ. Δασῶν, Διευθ. Α', (Ἰούνιος) 1970, (ἔκδοση πολυγραφημένη).

2. Τὸν εὐχαριστῶ γιὰ τὴ συμβολή του. Ἐπίσης εὐχαριστῶ τοὺς φιλολόγους κ.κ. Ἐμμ. Ψαρρᾶ καὶ Στεφ. Κουμανούδη γιὰ τὶς παρατηρήσεις τους, καθὼς καὶ τὸν Ἔφορο Ἀρχαιοτήτων τῆς περιοχῆς κ. Γεωργ. Παπαθανασόπουλο γιὰ τὴν καλοσύνη του νὰ μοῦ παραχωρήση τὸ δικαίωμα τῆς δημοσίευσης.

ὀργώνοντας μαζὶ μὲ τὸν κ. Θανάση Γκιντῆ στὸ κτῆμα τοῦ γιατροῦ Γιάννη Γκουντάνη, δὲν θυμᾶται μὲ ἀκρίβεια, ἀλλὰ νομίζει γύρω στὰ 1965 καὶ ὁπωσδήποτε πρὶν ἀπὸ τὸ 1967.

Ἡ ἐπιγραφὴ τὸν Νοέμβριο 1971 βρισκόταν καὶ πιστεύω θὰ βρίσκεται ἀκόμα ἐκεῖ ποὺ τὴν ἀνακάλυψαν, δηλ. στὸ κτῆμα (τώρα τοῦ Νίκου) Γκουντάνη, δίπλα στὸ κτῆμα καὶ τὴν καλύβα Γκιντῆ, λίγο παραπάνω ἀπὸ τὸ κτῆμα καὶ τὸ καλύβι τοῦ δάσκαλου κ. Τουντόπουλου (ἢ Τούντα) καὶ ἀκριβῶς πάνω καὶ δεξιὰ (δηλ. νότια) ἀπὸ τὸ μονοπάτι Βάναινα - χωριὸ Σπάθαρι. Τὸ σημεῖο ὅπου βρέθηκε ἡ ἐπιγραφὴ ἀπέχει 70 μ. ἀπ' αὐτὸ τὸ μονοπάτι καὶ περίπου 150 μ. νότια, κάτω καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο τεῖχος. Στὸ λάκκο ποὺ ἄφησε ἡ ἐνεπίγραφη πέτρα φύτεψαν μιὰ μικρὴ καρυδιά.

Εἶχα τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δὲν ἦταν ἄγνωστη. Μεγάλη ὅμως ἦταν ἡ ἔκπληξή μου ὅταν στὴ νέα μεγάλη ἔκδοση τοῦ Διοκλητιάνειου Ἐδίκτου ἀπὸ τὸν Siegfried Lauffer [1], μελετώντας τὰ ἀρκαδικὰ ἀποσπάσματα, ἀναζήτησα καὶ δὲν βρῆκα τὴ θελπούσια ἐπιγραφή.

Περιγραφή. Ἡ ἐνεπίγραφη πέτρα εἶναι φαιόλευκος ἀσβεστόλιθος Ὠλονοῦ - Πίνδου (ὄχι ὁ γκρίζος τῆς Τριπολιτσᾶς). Ἐπεξεργασμένη σὲ πλάκα μᾶλλον κανονική, ἔχει ὕψος 1,15 μ. καὶ πλάτος 0,75 ἕως 0,79 μ. (ἡ μεγαλύτερη διάσταση ἐπάνω), καὶ πάχος περίπου 0,20 μ. Ἡ δεξιὰ πλευρὰ εἶναι ἐξαιρετικὰ λεία καὶ παρουσιάζει ταινιωτὴ ἐσοχὴ (πατούρα) 3×1,5 ἑκ. πίσω πρὸς τὴ ράχη τῆς πέτρας. Ἐνῶ ἡ ἀκμὴ τῆς ἐσοχῆς πρὸς τὴ λεία στενὴ πλευρὰ εἶναι τέλεια, τὸ ἔδαφος τῆς ἐσοχῆς καὶ ἀκόμα περισσότερο ὁλόκληρη ἡ πίσω πλευρὰ τῆς πέτρας εἶναι χοντροδουλεμένη. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ πλάκα ἦταν ἐντειχισμένη. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ καταλήγουμε καὶ γιὰ ἕναν ἀκόμα λόγο. Ἡ ἐπάνω πλευρὰ τῆς ἐπιγραφῆς, ποὺ δείχνει ἀκόμα πιὸ χοντρὰ δουλεμένη, (ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δύο ἄκρες της ποὺ σηκώνονται λίγο σὰν ἀναθύρωση, πλάτους 9 ἑκ., καὶ ἔχουν δουλευτῆ μὲ ψιλὸ βελόνι), παρουσιάζει στὸ κέντρο μιὰ λακκούβα (5×3 ἑκ., μὲ βάθος τώρα 1 ἑκ.), προφανῶς φτιαγμένη γιὰ τὴ στερέωση τῆς πλάκας σὲ τοῖχο, μὲ σιδερένιο σύνδεσμο. Τέλος, ἡ ἀριστερὴ πλευρὰ ἐργασμένη καθὼς φαίνεται μόνο μὲ τὸ σφυρί, δείχνει ὡστόσο δύο λακκοῦβες ἴδιες σὰν αὐτὴ τῆς ἐπάνω πλευρᾶς. Ἡ πλευρὰ αὐτὴ πρέπει νὰ ἦταν τὸ μέρος τῆς πέτρας τὸ περισσότερο ἐκτεθειμένο, δηλ. αὐτὸ ποὺ φαινόταν ἀπὸ πρὶν καὶ ὅταν ὄργωναν τὸ χωράφι μὲ τὸ ὑνί.

Οἱ διαστάσεις ποὺ ἀναφέρθηκαν παραπάνω εἶναι καὶ οἱ ἀρχικές, γιατὶ ἡ

1. *Diokletians Preisedikt,* herausgegeben von Siegfried Lauffer (Texte und Kommentare, Bd 5), Βερολίνο, De Gruyter, 1971.

πέτρα βρίσκεται σὲ ἀρκετὰ καλὴ κατάσταση. Κάτω δεξιὰ ἕνα τριγωνικὸ σπάσιμο δὲν ζημιώνει τὴν ἐπιγραφή, ἐνῶ ἐπάνω ἕνα χοντρὸ ἀπολέπισμα (ποὺ μπορεῖ νὰ βρίσκεται ἀκόμα στὸ χῶμα) ἔχει παρασύρει μερικοὺς στίχους. Ὑπολογίζω ὅτι στὶς τρεῖς στῆλες τῆς ἐπιγραφῆς θὰ ὑπῆρχαν περίπου, πρὶν ἀπὸ τὸν σωζόμενο στίχο 1 τῆς πρώτης ἀριστερὰ στήλης (Α) ὀχτὼ στίχοι, στὴ μεσαία στήλη (Β) ἐννέα καὶ στὴ δεξιὰ (Γ) ἕντεκα στίχοι ἀκόμα. Αὐτὸ μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι ἡ πρὸς τὰ ἐπάνω ἐπιφάνεια τῆς πέτρας θὰ ἦταν ὁλόκληρη γραμμένη, ὅπως ἀπαντᾶ καὶ σ' ἄλλα ἀποσπάσματα τοῦ ἴδιου Ἐδίκτου[1].

Τὰ γράμματα εἶναι τοῦ τύπου Α Β Ε Η Μ Π Ρ Ϲ Υ Φ Ω. Ὅπου ἀπαντοῦν ω καὶ η γράφονται συνήθως ἑνωμένα ω. Μιὰ γενικὴ συντομογραφία ἀπαντᾶ συχνά, κάτι σὰν μικρὸ τελικὸ σίγμα λίγο ψηλὰ σκαλισμένο: ς. Ἐπίσης γιὰ τὴ λίτρα τὸ σύμβολο ≫, καὶ γιὰ τὸν ξέστη τὸ ≪. Ἡ τιμὴ ἐκφράζεται πάντοτε σὲ δηνάρια (χαλκὰ)[2] καὶ μὲ τὸ σύμβολο ⚹. Τὰ γράμματα εἶναι σκαλισμένα μὲ ἀρκετὴ φροντίδα. Ἔχουν ὕψος, κανονικὰ 12-14 χιλ., ἀλλὰ καὶ 10-12 χιλ., ὅπως στὴ στήλη Γ. Εἰδικότερα τὸ Ο συνήθως 10-12 χιλ., τὸ Φ 20-22 (λόγῳ τῆς ὑψηλῆς κατακόρυφης κεραίας του)· τὸ Π, ὅταν εἶναι ἀρχικὸ τῆς λέξης μὲ τὴν ὁποία ἀρχίζει παράγραφος (π.χ. «Περὶ σκορτιῶν»), φτάνει νὰ ἔχη ὕψος 18 χιλ. Τὸ πλάτος τῶν γραμμάτων ποικίλλει ἀπὸ 6 (Ο) ἕως 14 χιλ. (Μ, Ω), στὴν περίπτωση τοῦ ἀρχικοῦ Π φτάνει τὰ 23 χιλ. Τὸ πάχος τοῦ σκαλίσματος τῶν γραμμάτων: 1,5-2 χιλ. Ὑποτυπώδεις ἀκρέμονες δημιουργοῦνται κατὰ φυσικὸ τρόπο ἀπὸ τὸ κανονικὸ καὶ προσεχτικὸ χτύπημα τοῦ βελονιοῦ κάθετα στὴν ἀρχὴ κάθε κεραίας.

Τὰ διάστιχα μετροῦν 8-10 χιλ. Γραμμὲς χαραχτὲς γιὰ τὸ ἰσοδιάστατο σκάλισμα δὲν διακρίνονται· εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἔγιναν καὶ μὲ ἄλλο τρόπο ποτέ, γιατὶ σὲ ὅλο τὸ πλάτος τῆς ἐπιγραφῆς δὲν ὑπάρχει συστοιχία σὲ στίχους, εἴτε στὰ ὕψη γραμμάτων. Κάπως μικρότερα γράμματα καὶ διάστιχα παρατηροῦμε στὴν ἀρχὴ τῆς στήλης Α καὶ ἐν γένει στὴ στήλη Γ, ἰδιαίτερα στοὺς τελευταίους στίχους. Ἀλλὰ ἡ φροντίδα γιὰ τὸ καλὸ γράψιμο δὲν λείπει. Μὲ ἀρκετὴ ἀκρίβεια σχηματίζεται μιὰ κατακόρυφη στήλη ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ γράμματα κάθε στίχου τῶν λημμάτων καὶ στὶς τρεῖς στῆλες, ἰδιαίτερα τῆς Α (ὁ τελευταῖος ὅμως στίχος μὲ τυχὸν μικρὸ ὑπόλοιπο κάθε λήμματος γράφεται ἀρκετὰ πιὸ μέσα). Κατακόρυφη γραμμὴ ἐπίσης σχηματίζουν — ἄσχετα ἀπὸ τὸ μὴ στοιχηδὸν τέλος τοῦ κάθε λήμματος — τὰ ἀστεροειδῆ σύμβολα τῶν δηναρίων καὶ τὰ δίπλα τους ἑλληνικὰ ψηφία ποὺ ἐκφράζουν τιμές. Ἔτσι μποροῦμε νὰ μετρήσουμε τὰ πλάτη τῶν στηλῶν: ἡ Α ἔχει ἑνιαῖο σχεδὸν πλάτος 16 ἑκ., ἡ Β

1. Lauffer, ὅ.π., πίν. I κ.ἑ., ἰδιαίτερα πίν. XXIII.
2. Lauffer, ὅ.π., σ. 54, 213.

ἐπάνω 19-19,5 ἑκ., κάτω 22-22,5, ἡ Γ (περισσότερο ἀνώμαλη) 15,5 ἕως 19,5 ἑκ. Οἱ στῆλες χωρίζονται ἀπὸ ἄδειο χῶρο, 2-3 ἑκ. ἀνάμεσα στὶς Α-Β, καὶ τὸ διπλάσιο περίπου μεταξὺ Β-Γ. Στὸν ἄδειο αὐτὸ χῶρο προβάλλει ὁλόκληρο τὸ μεγάλο ἀρχικὸ γράμμα Π τῆς ἀρκτικῆς λέξης *Περὶ* (μὲ τὴν ὁποίαν ἀρχίζουν οἱ ὁμοειδεῖς ἑνότητες πραγμάτων ἢ ὑπηρεσιῶν), ἐνῶ τὸ ἀμέσως ἑπόμενο Ε σκαλίζεται στὴν πρώτη κατακόρυφη στήλη τῶν γραμμάτων. Τέλος ἕνα σαφὲς περιθώριο, περίπου 10 ἑκ., ὑπάρχει στὰ ἀριστερὰ τῆς ὅλης ἐπιγραφῆς, καὶ περίπου ἄλλο τόσο στὰ δεξιά.

2. ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ

Οἱ ἀριθμοὶ σὲ παρένθεση ἀριστερὰ δηλώνουν τοὺς ἀντίστοιχους τῶν λημμάτων τῶν ἐκδόσεων τοῦ Διοκλητιάνειου Ἐδίκτου (Mommsen, Lauffer, κ.ἄ.).

[ ] δηλώνουν γράμματα ποὺ λείπουν ἢ δὲν διακρίνονται καθόλου.
[- - -] γιὰ τὴν ὑποθετικὴ συμπλήρωση κάθε παύλα ἀντιστοιχεῖ περίπου μὲ ἕνα γράμμα ποὺ λείπει.
( ) συμπλήρωση ἁπλογραφιῶν ἢ συγκεκομμένων λέξεων.
⟨ ⟩ προσθήκη ἢ διόρθωση γράμματος ἀπὸ ἐμᾶς.
{ } τυχὸν ἀθέτηση γράμματος ἀπὸ ἐμᾶς.
ṃ τὰ ὑπεστιγμένα γράμματα δηλώνουν ὅτι διατηροῦνται ἀβέβαια ἴχνη τοῦ γράμματος.
V κενὸ ἀφημένο στὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν χαράκτη.

Στήλη Α

(**7**,42) [βρακαρίῳ τομῆς καὶ]
κοσμήσε[ως βίρου πρω]
τείου ⁜ ρ′
(43) βίρου δευτέρου ⁜ ν′
(44) καρακάλλου ἁδροῦ ⁜ κε′
(45) καρακάλλ[ο]υ μεικρ ⁜ κ′ 5
(46) βρακίων ⁜ κ′
(47) οὐδωνίων ⁜ δ′
(48) ῥάπτῃ ὑποραφῆς ἱμα-
τίου καθαρίου ⁜ ς′
(49) ἀνύξεως καὶ ὑπο- 10
ραφῆς ὁλοσειρικοῦ
ἱματίου ⁜ ν′
(50) ἀνύξεως καὶ ὑπο-

	ραφῆς συVμψειρι-		
	κοῦ	⁜ λ′	15
(51)	ὑποραφῆς ἱματίου		
	τραχέως	⁜ δ′	
(52)	κέντουκλον ἱπ-		
	πικὸν πειλωτὸν		
	ἢ μέλαν ἢ λευκὸν		20
	» γ′	⁜ ρ′	
(53)	κέντουκλο[ν] πρω-		
	τεῖον κεκοσμημέ-		
	νον ἀπὸ βελόνης		
	» [γ′]	⁜ σν′	25
(54)	κορορά̣τορι ὑπὲρ		
	ἱματίου γυναικει-		
	ου ἰδιωτικοῦ	⁜ ις′	
(55)	ἀπὸ χρήσεως	⁜ ι′	
(56)	στίχης ἀπὸ ἱστοῦ	⁜ ι′	30
(57)	ἀπὸ χρήσεως	⁜ ς′	
(58)	παιδικοῦ καινοῦ	⁜ ς′	
(59)	ἀπὸ χρήσεως	⁜ β′	
(60)	σάγου ἤτοι ῥακάνου		
	καινοῦ	⁜ ις′	35
(61)	ἀπὸ χρήσεως	⁜ ς′	
(62)	ὑπὲρ τάπητος		
	καινοῦ	⁜ κδ′	
(63)	ἀπὸ χρήσεως	⁜ ι′	
(64)	κηρωματείτῃ ὑ-		40
	πὲρ ἑκάστου μαθη-		
	τοῦ μηνιαῖα	[⁜] ν′	
(65)	παιδαγω⟨γῷ⟩ ὑπὲρ		
	ἑκάστου παιδὸς		
	μηνιαῖα	⁜ ν′	45
(66)	χαμαιδιδασκά-		

λῳ ὑπὲρ ἑκάστου
παιδίου μηνιαῖ-
α ⚹ ν′

7,42-48 : Ἀσίν. (ης Μεσσηνίας), 44-46 : Ἄργ. (ους), 52-66 : Μεγάρ. (ων) I

2 [* ξ′] Ἀσίν. 3 βίρρου δευτερείου [* μ′] Ἀσίν.

5 μεικρ^{s} = μεικροτέρου Ἀσίν. 6 βρακίων Ἀσίν., βρακίων δύο Ἄργ.

7 οὐδωμίων Ἀσίν., οὐδωνίων δύο Ἄργ.

8-9 εἱματ[ίου λεπτοῦ Ἄργ. κατὰ Bingen (1953), εἱμα[τος Ἀσίν. κατὰ Kolbe (1913), ἐν[δύματος λεπτοῦ; κατὰ Tod (1904), ἐν [ἐσθῆτι, ἢ ἐν [εἱματίῳ λεπτῷ κατὰ Her., εἱματ[ίου λεπτοῦ * ς′] κατὰ Lauffer.

10-12 ἀνοίξεως καὶ ὑποράψεως ὁλο[σειρικοῦ * ν′] κατὰ Bingen (1953).

13-15 ἀνοίξεως καὶ ὑποραφῆς συνψειρικ[οῦ * λ′] κατὰ Bingen (1953).

16-17 ὑποραφνς Ἄργ., ὑποραφ⟨ῆ⟩ς εἱματίου τραχυτέρου [* δ′] κατὰ Lauffer.

18-21 {α}πειλωτὸν | λευκὸν ἢ μέλαν λι. γ′ κατὰ Lauffer.

22-25 κέντουκλον κατὰ Lauffer, κεκοσμημένον Ἄργ., κεκοσμένον Μεγάρ.

26-28 κορορά̣τορι Ἄργ., κορορ[ά]τορι Μεγάρ., | εἱμα̣τίου κατὰ Lauffer, γυναικείου Ἄργ., γυναικίου Μεγάρ., | ις′ Ἄργ., ςι′ Μεγάρ.

30 στίχης Ἄργ., στίχ[ης Μεγάρ. 32 παιδικοῦ Ἄργ., Μεγάρ.

33 ἀπὸ χρήσεως Ἄργ., παιδικοῦ ἀπὸ (χρήσεως) Μεγάρ.

34-35 ἢ Μεγάρ., λείπει Ἄργ., ἢ κατὰ Lauffer | ῥακάνης Ἄργ., ῥα̣κάνης Μεγάρ. | καινῆς Ἄργ., λείπει Μεγάρ.

37-38 ὑπὲρ Ἄργ., ὑπὲρ Μεγάρ. | τάβητος κατὰ Lauffer

40-42 ἑκάστου μαθητοῦ μη(νιαῖα) Μεγάρ., ἑκ(άστου) μαθ(ητοῦ) μηνιαῖα Ἄργ.

43-45 παιδαγωγῷ Lauffer, ἑκάστου {π}παιδὸς μη(νιαῖα) Μεγάρ., ἑκ(άστου) παιδὸς μηνιαῖ(α) Ἄργ.

46-48 ἑκάστου παιδὸς μηνιαῖα Μεγάρ., ἑκ(άστου) παιδ(ὸς) μην(ιαῖα) Ἄργ.

Στήλη B

(**8**,9) [βύρσα]
[ἀ]ν[εργ^{s}] β′ φ[όρ]μης [⚹ τ′] 1
(10) εἰργασμένν^{s} β′ φ(όρμης) [⚹ υ′]
(11) δέρμα αἴγιον πρωτεῖ-
ον ἀνεργ^{s} ⚹ μ′
(12) εἰργασμένον ⚹ ξ′ 5
(13) δέρμα προβάτιον ἄνερ^{s} ⚹ κ′
(14) εἰργασμένον ⚹ λ′
(15) δέρμα πρωτεῖον ποι-
οῦν ἰς πειλίον ⚹ ρ′

(16)	πειλίον γεγενημένον	⁜ σ′	10
(17)	δέρμα ἐρίφιον ἄνεργον	⁜ ι′	
(18)	εἰργασμένον	⁜ ις′	
(19)	δέρμα ὑαίνης ἄνεργον	⁜ μ′	
(20)	δέρμα εἰργασμ[illegible]	⁜ ξ′	
(21)	δέρμα δόρκιον ἄνεργ⟨ον⟩	⁜ ι′	15
(22)	εἰργασVμένον	⁜ ιε′	
(23)	δέρμα [ἐλ]άφιον α′ φ(όρμης) ἄνεργ[illegible]	⁜ οε′	
(24)	εἰργασμένον	⁜ ρ′	
(25)	δέρμα ὀβιβέρι ἄνεργ[illegible] ἤτοι προβατάγριον	⁜ κ′	20
(26)	εἰργασμένον	⁜ λ′	
(27)	δέρμα λύκιον ἄνεργ⟨ον⟩	⁜ κε′	
(28)	εἰργασμένον	⁜ μ′	
(29)	δέρμα μελίνης ἄνεργ⟨ον⟩	[⁜] ι′	25
(30)	εἰργασμένον	[⁜] ιε′	
(31)	δέρμα καστόριον ἄνερ[illegible]	⁜ κ′	
(32)	εἰργασμένον	⁜ λ′	
(33)	δέρμα ἄρκιον πρωτεῖον ἄνεργ[illegible]	⁜ ρ′	30
(34)	εἰργασμένον	⁜ ρν′	
(35)	δέρμα λύνγιον ἄνερ⟨γον⟩	⁜ μ′	
(36)	εἰργασμένον	⁜ ξ′	
(37)	δέρμα μόσχου θαλασσίου ἤτοι φώκης ἄνερ⟨γον⟩	⁜ ,ασν′	35
(38)	εἰργασμένον	⁜ ,αφ′	
(39)	δέρμα λεοπάρδου ἄνερ⟨γον⟩	⁜ ,α	
(40)	εἰργασμένον	⁜ ,ασν′	
(41)	δέρμα λέοντος ἄνερ⟨γον⟩	⁜ ,α	

8, 9-41 : Μεγάρ. I, Γερονθ.(ρῶν) I, Αἰγ.(είρας) II, 24-41 : Θηβ.(ῶν) III, 31-41 : Λεβαδ.(είας) III.

0-1 βύρσα ἀνέργαστος δευτέρας φώρμης * τ′ κατὰ Lauffer, ἀνέργαστος - φώρμης Αἰγ., δευτέρας φούρμης ἀνέργαστος Μεγάρ., β′ φ(ό)ρ(μης) ἀνέργαστος Γερονθ.

2 εἰργασμένη Γερονθ., ἠργασμένη Αἰγ., εἰργασμένης Μεγάρ., | δευτέρας Αἰγ., Μεγάρ., β′ Γερονθ., | φώρμης Αἰγ., φόρμης Μεγάρ., φ(ό)ρ(μης) Γερονθ.

3-4 αἴγειον Lauffer, | πρωτεῖον Αἰγ., Μεγάρ., πρωτ(εῖον) Γερονθ., | ἄνεργον Μεγάρ., ἄεργον Γερονθ., ἀνέργαεστον Αἰγ., | μ′ Γερονθ., Αἰγ., Μεγάρ.

5 ν′ Γερονθ., ζ′ Μεγάρ., ξ′ Αἰγ.

6 προβάτειον Μεγάρ., Γερονθ., προβάτιον Αἰγ., | ἄνεργον πρωτεῖον Αἰγ., πρω(τεῖον) Γερονθ., ἄνεργον Μεγάρ.

7 εἰργασμένον Αἰγ., Γερονθ., εἰργασμέν(ον) Μεγάρ.

8-9 πρωτεῖον ποιὸν Αἰγ., Μεγάρ., πρωτ(εῖον) ποιὸν Γερονθ., ποκον κατὰ Mommsen, | πειλίον Γερονθ. (κατὰ Graser 1940 καὶ Lauffer, πείλιον κατὰ Mommsen καὶ Kolbe 1913), πειαιον (α ἀντὶ λ) Μεγάρ., πειλεῖον Αἰγ.

10 πειλίον κατὰ Graser (1940), πείλιον κατὰ Mommsen καὶ Dittenberger.

11 ἐρίφειον Μεγάρ., ἐρίφιον Αἰγ., Γερονθ., | ἀνέργαστον Μεγάρ., ἄνεργον Αἰγ., ἄεργον Γερονθ.

13 ὑαίνης Αἰγ., Μεγάρ., Γερονθ., hυαίνης Θηβ. | ἀνέργαστον Μεγάρ., ἄνεργον Αἰγ., ἄεργον Γερονθ., ἄνερ(γον) Θηβ.

14 εἰργασμένον Αἰγ., Μεγάρ., Θηβ., δέρμα εἰργασμένον Γερονθ.

15 δόρκειον Αἰγ., Μεγάρ., δόρκιον Γερονθ., | ἀνέργαστον Μεγάρ., ἄνεργον Αἰγ., Γερονθ.

17-18 ἐλάφειον - ἀνερ(γαστον) Μεγάρ., | πρώτη(ς) φόρ(μης) κατὰ Mommsen καὶ Lauffer, πρώτη φόρ(μη) κατὰ Dittenberger, ἐλάφειον πρώ(της) φ(ό)ρ(μης) ἄνεργον Γερονθ., ἄνεργον ἐλάφειον πρώτης φώρμης Αἰγ.

20-21 ὀβιφέρι Γερονθ., ὀβειφέρει Αἰγ., ὀβιφόρος Μεγάρ. κατὰ Blümner, ὀβίφορος κατὰ Mommsen καὶ Dittenberger, ὀβ(ι)φ[- Θηβ., | ἀνεργαστ[ο]ν Μεγάρ., ἄνεργον Αἰγ., Γερονθ., | ἤτοι προβάτειο[ν Γερονθ., λείπει Αἰγ., Μεγάρ. | * κ′ Αἰγ. κατὰ Mommsen CIL III σελ. 2328/59, * ικ′ ἢ ιε′ κατὰ Σταὴν (1899), πρβ. λατινικὸ κείμενο.

22 λ′ Αἰγ., Γερονθ., κε′ Μεγάρ.

23 λύκειον Μεγάρ., Γερονθ., Θηβ., λύκιον Αἰγ., | ἄνεργον Αἰγ., Μεγάρ., ἄνερ(γον) Γερονθ.

25 μελίνης Γερονθ., Μεγάρ., μελίνης Θηβ., μέλεινον Αἰγ. κατὰ Στάην (1899), μελείνον κατὰ Graser, | ἄνεργον Αἰγ., Μεγάρ., ἄνεργ(ον) Γερονθ. | ι′ Αἰγ., Γερονθ., ι′ Μεγάρ.

27 ἄνεργον Αἰγ., ἄνερ(γον) Μεγάρ., Γερονθ.

29-30 ἄρκειον Μεγάρ. (ὁ Roesch λαθεμένα διορθώνει «ἄρκτειον»), Γερονθ., ἄρκιον Αἰγ., Θηβ., ἄρκτ[ειον Λεβαδ. κατὰ Mommsen καὶ Dittenberger | πρωτεῖον Αἰγ., Μεγάρ., πρω(τεῖον) Γερονθ., Θηβ., πρ(ωτεῖον) κατὰ Roesch | ἄνεργον Αἰγ., ἄνερ(γον) Μεγάρ., ἄν(ε)ρ(γον) Γερονθ.

31 εἰργασμένον Αἰγ., Γερονθ., Λεβαδ., Θηβ., εἰργασμενον {ον} Μεγάρ.

32 δέρμα - ἄνερ(γον) Γερονθ. («λύγνιον» κατὰ Roesch, ἀλλὰ λαθεμένα κατὰ Lauffer), δέρμα λύνκ[ειον- Λεβαδ., δέρμα λύκου κεράσ(του) ἄν(εργον) Θηβ., δέρμα λύκου κεράστου ἄνεργον Μεγάρ., λύκου κεράτου δέρμα ἀνέργαστον Αἰγ.

34 μόσχου Μεγάρ., Γερονθ., Λεβαδ., Θηβ., μόσσχου Αἰγ., | ἤτοι φώκης Γερονθ., Λεβαδ., λείπει Αἰγ., Μεγάρ., Θηβ., ἄνεργον Αἰγ., Μεγάρ., Θήβ., ἄερ(γο)ν Γερονθ.

37 λεοπάρδου Αἰγ., Μεγάρ., Θηβ., λεοπάρτου Γερονθ. | ἄνεργον Αἰγ., Θηβ., ἄνερ(γον) Μεγάρ., ἄερ(γον) Γερονθ., | ,α Γερονθ., Θηβ. ,α Μεγάρ.

39 ἄνεργον Μεγάρ., ἄερ(γον) Γερονθ., | ,α Γερονθ., Μεγάρ.

Στήλη Γ

(**10**,1)	[Περὶ λωραμέντων]		
(1α)	[ἀβέρτα φόρμης πρώ-]		
	τις μετ̣[ὰ - - - -	⚹ ,αφ′]	1
(2)	σκορδίVσκος στρατι̣ω-		
	τικὸς	⚹ φ′	
(3)	παράμVματα μετὰ		
	τῶν συρτῶν	⚹ ω′	5
(4)	κάπιστ̣ρον ἱππικὸν		
	μετὰ τῶν κρίκων καὶ		
	δουκταρ̣ίου	⚹ οε′	
(5)	χαλεινοῦ VVVV ἱππικοῦ		
	μετὰ τοῦ VVVVV μασή-		10
	ματος ἀπ̣η̣ρτισμ^ς	⚹ ρ′	
(6)	χαλεινοῦ μουλικοῦ		
	μετὰ τοῦ περικρανίου	⚹ ρκ′	
(7)	καπίστρου μουλικοῦ	⚹ π′	
(8)	Περὶ τ̣ῶν βαλτίων		15
	τῶν στρατιωτικῶν		
(8α)	βάλτις Βαβυλωνικὸς		
	ἔχων πλάτος δακτύ⟨λων⟩ γ̣′	⚹ ρ′	
(9)	βάλ̣τις Βαβυλωνικὸς		
	ἔχ̣ων πλάτο{υ}ς δακτ^ς ζ′	⚹ σ′	20
(10)	σουβάλαριν Βαβυλωνικ̣^ς	⚹ ρ′	
(11)	βάλτις διάλευκος δακτ^ς δ′	⚹ ξ′	
(12)	βάλτις δακτύλων ζ′	⚹ οε′	
(13)	Περὶ ἀσ̣κ̣ῶν		
(13α)	ἀσ̣κ̣ὸς α̣′ φ(όρμης)	⚹ ρκ′	25
(14)	ἀσκ̣ὸς ἐλαιρὸς α′ φ(όρμης)	⚹ ρ′	
(15)	ἀσκοῦ μισθὸς ἡμερή̣σιος	⚹ β′	
(16)	Περὶ σκορτιῶν		
(16α)	σκορτίας ἰς ⚹ α′	⚹ κ′	
(17)	θήκη καλάμων [ἰ]ς ε̣′^ς	⚹ μ′	30
(18)	φραγέ̣λλιν μουλιωνικὸν		
	μετὰ ῥάβδου	⚹ ις′	

(19) χορηγία ἡνιόχου ⚹ β′
(**11**,1) Περὶ τριχῶν αἰγείων
ἤτοι καμηλίνων 35
(1α) τριχῶν ἀνέργων ≻ α′ ⚹ ς′
(2) τριχῶν ⟨ν⟩εν{ν}ησμέ-
νων ἰς ζαβέρνας
ἢ σάκκους ≻ α′ ⚹ ι′
(3) τριχῶν ἰς ⟨σ⟩χοῖμον 40
εἰργασμένον ≻ α′ ⚹ ι′
(4) Περὶ σαγμάτων
(4α) σά[γ]μα βουρδῶνος ⚹ τν′
(5) σάγμα ὀνικὸν ⚹ σν′

10, 1-**11**,5 μόνον Αἰδ. (ηψοῦ)· μερικὲς ἀπὸ τὶς συμπληρώσεις τοῦ Doyle, βλ. Lauffer, σ. 14.

1 ἀβερτα φόρμης πρώτη[ς - - - * αφ′]
2-3 σκορδίσκον στρατιωτικὸν [* φ′]
4-5 [- - -] μετὰ φλαγέλλου * π′
6-8 [κάπ]ιστρον ἱππικὸν [- - - * οε′]
9-11 χαλινὸς [- - σ]αλιβαρ[ίου - - * ρ′
12-13 χαλινὸς μου[λιωνι]κὸς [μετὰ καπισ]τέλλου [* ρκ′]
14 κάπιστρον μουλιωνικὸν [* π′]
15-16 [Περὶ ζ]ωνῶν στρατιω[τικῶν]
17-18 [. . .]υ [- - -] Βαβυλονικὸς * ρ′
19-20 [ζ]ώ[νη] Ἀλεξαν[δ]ρ[εινὴ (Ἀλεξαν[δ]ρ[είη Doyle) [* σ′]
21 ὑποπ[. . . .] Βαβ[υλωνικ]ὸς [* ρ′]
22 [ζ]ώνη [- - - - - - * ξ′]
23 ζώνη ἑξαδακ[τυλι]αῖος [* οε′]
24 [Περ]ὶ [ἀ]σκῶν
25 ἀσκὸν πρώτης φώρ[μης] * ρκ′
26 ἀσκὸν ἐλάιον πρώ[της φώρμης], ἔλαιον Doyle * ρ′
27 ἀσκὸν μισθὸν * β′
28 Περὶ σκορτ[ιῶν]
29 σ[κ]ορτίαν ἔχου[σ]α[ν] λ. [α′ * κ′]
30 θήκη[ν] καν[νῶν - - -] * μ′
31-32 [φλ]άγε[λλο]ν [μο]υλιωνικὸν [- - - * ις′]
(φλ]αγέ[λλο]ν Doyle
33 κορριγί[αν] τεθρίπ[. . . . .] αλον [* β′]
34-35 (λείπει στὸ ἀπόσπασμα Αἰδ.)
36 πίλων ἀ[νεργάσ]των [λ. α′] (ἀ[γενή]των Doyle) [* ς′]

37-39 [πί]λων [. . .]νη[- - -]
εἰς ζαβέρνας [ἤτοι σά]κκους [* ι′]
40-41 πίλων εἰς σχοῖνον ἐργασμένων λ. α′ * ι′
42 [Πε]ρὶ σαγμάτων, σ[- - - Θηβ. III]
43 σάγμα βουδρῶνος * [τ]ν′
44 σάγμα ὄνου * σν′

3. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ [1]

Στήλη Α

1-3 (7,43). Οἱ ἀμοιβὲς ποὺ καθορίζονται γιὰ τοὺς ράφτες στὴν ἐπιγραφή μας συμφωνοῦν μὲ τὶς τιμὲς ποὺ ἐμφανίζονται στὴν ἔκδ. Lauffer, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λήμματα 7,42 καὶ 43.

10 (7,49) *ἄνυξις* = ἄνοιξις· δηλ. τὸ «ἄνοιγμα», ἡ διεύρυνση ὑπάρχοντος φορέματος (κατὰ προφορικὴ ἐξήγηση τῆς δρ. Χρυσούλας Καρδαρᾶ, Ἀθήνα, 18. 3. 1972· πρβ. Lauffer σ. 239, σημ. λημμ. 48-51).

11 (7,49) *ὁλοσηρικὸς* (ἐξ οὗ λατ. holosericus) = ὁλομέταξος.

14 (7,50) *συμψείρικον* (ἱμάτιον), λατ. supsericum: κάποιο εἶδος ὑφάσματος, ὄχι ὁλομέταξο. Ἡ λέξη δὲν ἀπαντᾶ στὰ λεξικά. Προέρχεται ἀπὸ τὴν παραπάνω λατινικὴ λέξη καὶ εἶναι πιθανῶς ἀντιδάνειο ἀπὸ λέξη **ὑποσήρικος*.

21 (7,52) λ.γ′ = λι. γ′ =τριῶν λιτρῶν.

24 (7,53) *ἀπὸ βελόνης* = κεντημένο, διακοσμημένο.

26 (7,54) *κορορά̀τωρ*, ἀπὸ [color]ator. Ἡ λ. δὲν ἀναφέρεται στὰ λεξικά. Βαφεὺς (ὑφασμάτων);

28 (αὐτ.) *ἰδιωτικοῦ* = συνηθισμένου, κοινοῦ.

Στήλη Β

8-9 (8,15). Δηλ. «δέρμα α′ ποιότητας κατάλληλο γιὰ καπέλο». Τὸ *ποιοῦν*, μετοχή: *ποιοῦν εἰς πιλίον* = ποὺ «κάνει» γιὰ καπέλο.

20 (8,25) *ὀβιβέρι* (ἢ *ὀβιφέρι*), ἀπὸ τὸ λατ. ovis, πρόβατο καὶ ferus, ἄγριος. Ἡ λέξη *ὀβιβέρι* θὰ ἦταν ἢ ἄγνωστη ἢ δυσκολονόητη, γι' αὐτὸ καὶ ἐπεξηγεῖται: ἤτοι (δέρμα) προβατάγριον, (πρβ. Liddell - Scott - Jones, 1471).

---

1. Πρβ. πάντοτε τὰ ἀντίστοιχα λήμματα στὴν ἔκδοση Lauffer, σ. 238 κ.ἑ. Οἱ πρῶτοι ἀριθμοὶ δηλώνουν τοὺς στίχους τῆς ἐπιγραφῆς μας. Οἱ ἀριθμοὶ σὲ παρένθεση παραπέμπουν στὶς ἐκδόσεις τοῦ Διοκλητιάνειου Ἔδικτου (Mommsen, Lauffer, κ.ἄ.).

Στήλη Γ'

5 (10,3). Μεγάλη διαφορὰ ἐμφανίζεται ἀνάμεσα στὴν τιμὴ τῶν 800 δηναρίων τοῦ Θελπούσιου ἀποσπάσματος καὶ στὰ 80 μόνο δηνάρια τόσο τοῦ λατινικοῦ κειμένου ὅσο καὶ τοῦ ἀντίστοιχου ὡς τώρα παραδεδομένου ἑλληνικοῦ λήμματος. Πρόκειται ἄραγε γιὰ λάθος ποὺ δὲν διορθώθηκε;

Τὸ παραδεδομένο ἑλληνικὸ κείμενο τοῦ λήμματος 10,3 ἴσως πρέπει νὰ συμπληρωθῆ *[παράμματα] μετὰ φλαγέλλου*, σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὸ λατινικὸ parammas mulares cum flagello, ἂν μάλιστα ληφθῆ ὑπόψη καὶ ἡ συμφωνία τιμῶν τοῦ λατινικοῦ κειμένου (⁜ octingenti[s]) καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ (⁜ π').

6-8 (10,4). Πρόκειται γιὰ ἁπλὸ καπίστρι μὲ (τοὺς) κρίκους (ἢ χαλκάδες) καὶ τὸν σύρτη, δηλ. τὸ σχοινὶ μὲ τὸ ὁποῖον ὁδηγοῦμε τὸ ζῶο.

Δουκτάριον = σύρτης, εἴτε ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο λατ. ducale (ποὺ σημαίνει ὁδηγός, βλ. Du Cange, *Gloss. latinitatis*, λ.), εἴτε πιθανότερα κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸ λατινικὸ ductrarium (Du Cange, ὅ.π. 202), ἀγωγεύς, ῥυτήρ. Φαίνεται ὅτι ὁ μεταφραστὴς τῆς Θέλπουσας ἢ θὰ εἶχε ὑπόψη του ἕνα κείμενο μὲ τὴν τελευταία γραφὴ ἢ ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὴ λατινογνωσία του.

Ἐπίσης φαίνεται δυνατὴ κι ἐδῶ ἡ συμπλήρωση τοῦ παραδεδομένου ἑλληνικοῦ λήμματος 10,4 σύμφωνα μὲ τὴ Θελπούσια γραφή, ποὺ ἔχει διδακτικὴ ἀντιστοιχία μὲ τὸ λατινικὸ λῆμμα.

9-11 (10,5). Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ λατ. λῆμμα καὶ τὴ «γλώσσα» salibario (salibarius, ἢ -um), ποὺ στοιχεῖ μὲ τὸ ἐπίθετο salivarius, -um, «σιαλώδης», ἑρμηνεύουμε καὶ τὸν λατινικὸν ὅρο καὶ τὴ λέξη *μάσημα* τῆς ἐπιγραφῆς μας, εἴτε μὲ τὸν εἰδικὸν ὅρο «(μεταλλικὸν) ἐνστόμισμα» ἢ καλύτερα μὲ τὸν γενικότερο ὅρο «στόμιον» ἢ «στομίς», κ. διπλὸ φιλέτο, βλ. Σ. Κ. Γ(αλάτη), *Μεγάλ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ.*, τόμ. 24, σ. 420, λ. *χαλινός*· πρβ. Sophocles: *Lexicon* 735, στὴ λ. *μάσημα* «bit for a horse?».

11 (ὅ.π.) *ἀπηρτισμ*ι ἀντὶ *ἀπηρτισμένου*, ἀντιστοιχεῖ στὴ λατινικὴ ἔκφραση «instructum».

12-13 (10,6). Ὁ Θελπούσιος μεταφραστής, δείχνοντας καὶ πάλι τὴ λατινογνωσία του, μεταφράζει τὸ λατινικὸ «cum capistello» μὲ τὴν ἔκφραση *μετὰ τοῦ περικρανίου*, ἀντὶ *[μετὰ καπισ]τέλλου* τῶν ἄλλων ἀποσπασμάτων τοῦ Ἐδίκτου.

Ἀπὸ τὴ σύγκριση τῶν τεσσάρων παραπάνω λημμάτων (στ. 6-14: 10, 4-7) φαίνεται ὅτι ὁ *χαλινός*, ἄσχετα πρὸς τὸ ὑποζύγιο, εἶναι ἀκριβότερος ἀπὸ τὸ *κάπιστρον*, μέρη καὶ τὰ δύο τῆς σαγῆς, ποὺ ταιριάζουν στὸ κεφάλι τῶν ὑποζυγίων. Ἰδοὺ ἕνας πίνακας:

120 δηνάρια: ὁ ἀκριβότερος χαλινὸς (μετὰ τοῦ περικρανίου), ἔστω καὶ γιὰ μουλάρι: 10,6.

100 δηνάρια: χαλινὸς γιὰ ἄλογο μαζὶ μὲ τὸ μεταλλικὸ ἐνστόμιο: 10,5.
80 δηνάρια: κάπιστρο γιὰ μουλάρι: 10,7.
75 δηνάρια: κάπιστρο γιὰ ἄλογο μὲ χαλκάδες καὶ σύρτη: 10,4.

15-16 (10,8) κ.ἑ. Δηλ. *[Περὶ ζ]ωνῶν στρ̣ατιω[τικῶν]*, ὅπως ἀναφέρεται στὰ ἄλλα ἀποσπάσματα τοῦ Ἐδίκτου. Ὁ ὅρος *ζώνη* ἀντικαθίσταται στὸ Θελπούσιο τέμαχος μὲ τὴ λέξη *(ὁ) βάλτις*. Συγγενικοὶ τύποι εἶναι *βαλτίδιον, βαλτίδιν* (Sophocles *Lexicon* 296), καὶ *βάλτιον*, καὶ στὸν 3ο αἰ. μ. Χ. ἡ γραφὴ *βάλτιν* (Liddell - Scott - Jones, Suppl. ἀπὸ E.A. Barber, 1968, 29). Προέρχονται ἀπὸ τὴ μεταγενέστερη λ. *βάλτεος* (Sophocles ἐν λ.), κι αὐτὴ ἀπὸ τὴ λατινικὴ balteus (ἀπαντᾶ καὶ balteum) = ζώνη, ζωστήρας, ἰδιαίτερα τῶν πολεμιστῶν.

17-18 (10,8α). Τὸ Θελπούσιο λῆμμα ὄχι μόνο μᾶς δίνει ἐπιτέλους ἕνα πλῆρες ἑλληνικὸ κείμενο, ἀλλὰ περιγράφει καὶ τὸ ἀντικείμενο τοῦ λατινικοῦ (ἀρχικοῦ) λήμματος.

19-20 (10,9). Τὸ Θελπούσιο λῆμμα καὶ πάλι: καὶ ἀποκαθιστᾶ τὴ σχέση ἀνάμεσα στὸ ἑλληνικὸ κείμενο καὶ τὸ λατινικὸ πρωτότυπο, καὶ συμπληρώνει καὶ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ τὸ παραδεδομένο κείμενο, δηλ.: item (δηλ. zona Babulonica) lata [digitorum sex].

21 (10,10) *σουβάλαριν Βαβυλωνικ(όν)*, λατιν. subalare Ba[bulonicum]· subalaris = κάτι ὑπὸ μάλης, δηλ. «ὑπομασχάλιος, -ον». Μήπως λοιπὸν πρέπει νὰ συμπληρώσωμε καὶ τὸ *ὑποπ̣* [....] στὴν ἔκδοση Lauffer σὲ: *ὑπομ[άσχαλος] Βαβ[υλωνικ]ός;* πρβ. Liddell - Scott - Jones, 1888 λ. *ὑπομάσχαλος, -ον*.

22 (10,11). Καὶ τὸ λῆμμα αὐτὸ (σὲ ταυτότητα μὲ τὸ λατινικὸ κείμενο: zona alba [dig]itorum quattor,⁜ sexaginta) συμπληρώνει μὲ πληρότητα τὸ ἕως τώρα λειψὰ παραδεδομένο κείμενο. Ἀποδίδεται δὲ ἁπλά: ζώνη κατάλευκη πλάτους τεσσάρων δακτύλων, δηνάρια (χαλκὰ) ἑξήντα.

23 (10,12). Ἀπὸ τὸ λατινικὸ κείμενο: item (δηλ. zona alba) digit[orum s]ex,⁜ septuaginta quinque, καταλαβαίνουμε ὅτι κι αὐτὴ τὴ ζώνη τὴν ἐννοοῦσαν κατάλευκη.

34-35 (11,1). Ὁ τίτλος τῶν λημμάτων Γ 36-41 τοῦ Θελπούσιου ἀποσπάσματος μπορεῖ νὰ βοηθήση στὴ συμπλήρωση τῆς κενῆς θέσης τοῦ ἀντίστοιχου ἑλληνικοῦ κειμένου στὴν ἔκδοση Lauffer. Δηλ. μπορεῖ ν' ἀποκατασταθῆ: *Περὶ πίλων αἰγείων ἤτοι καμηλ(λ)ίνων*, ἀφοῦ στὴν ἔκδοση Lauffer ἐμφανίζεται ἡ γενικὴ *πίλων*, ὅπου στὰ ἀντίστοιχα Θελπούσια λήμματα διαβάζουμε *τριχῶν*. Ὡστόσο δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ ἀποδοχὴ ὁλόκληρου τοῦ Θελπούσιου τίτλου ὡς συμπλήρωμα στὴν ἔκδοση Lauffer, ἀφοῦ καὶ στὸν λατινικὸ τίτλο, ἐνῶ διαβάζουμε De saet⟨i⟩s caprinis sive camellinis, στὰ καθέκαστα λήμ-

ματα πού ἀκολουθοῦν χρησιμοποιεῖται ἡ διάφορος λέξη «pili» ἢ στὴ γεν. «pilorum».

40-41 (11,3). Ὁ μάστορας πού χάραξε τὴν ἐπιγραφὴ ἦταν γενικὰ καλός. Ἀλλὰ τώρα πού κόντευε νὰ τελειώση τὸ «γράψιμο» αὐτῆς τῆς στήλης καὶ ὁλόκληρης τῆς πλάκας (τοῦ ἀπόμεναν τέσσερεις στίχοι ἀκόμα), εἴτε βιάστηκε κουρασμένος εἴτε ἀφαιρέθηκε, κι ἔτσι ἔκανε τρία λάθη συγκρατητὰ στὶς δυὸ σειρές. Δηλ. χάραξε ΤΡΙΧΩΝ ΙCΧΟΙΜΟΝ ΕΙΡΓΑCΜΕΝΟΝ ἀντὶ ΤΡΙΧΩΝ ΙC CΧΟΙΝΟΝ ΕΙΡΓΑCΜΕΝΩΝ.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ ἐπιγραφὴ αὐτή, πέρα ἀπὸ τὴν εἰδικότερη ἐπιστημονικὴ σημασία της, μάλιστα στὰ πολύτιμα ἐκεῖνα λήμματα τῆς στήλης Γ πού μᾶς προσφέρουν νέο ὑλικὸ καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγινε λόγος στὶς Παρατηρήσεις, ἔχει γενικότερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πόλη Θέλπουσα καὶ τὴν ἱστορικὴ θέση αὐτοῦ τοῦ οἰκισμοῦ στὸν ζωτικὸ αὐτὸν ἀρκαδικὸ χῶρο κατὰ τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα.

Ἡ ἐπιγραφή, κομμάτι τοῦ Διοκλητιάνειου Ἐδίκτου, θὰ ἦταν στημένη μᾶλλον στὸν ἴδιο ἀκριβῶς τόπο ὅπου βρέθηκε. Στὸ μέρος αὐτὸ ὑπῆρχε, φαίνεται, μιὰ στοὰ ἢ πιθανότερα μιὰ στωικὴ πτέρυγα (ἢ μέρος τοῦ περιστυλίου) ἑνὸς μεγαλύτερου οἰκοδομήματος. Μιὰ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα θὰ μᾶς δώση ἴσως καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα τοῦ ἴδιου Ἐδίκτου. Πρέπει λοιπὸν νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ περιοχὴ αὐτὴ βρισκόταν στὸ χῶρο τῆς ἀρχαίας καὶ ρωμαϊκῆς ἀγορᾶς πού ἐπισκέφθηκε ὁ Παυσανίας (VIII 25,3) γύρω στὰ 170-175 μ.Χ., καὶ ὅπου — ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή μας — ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑπάρχη καὶ στὶς ἀρχὲς ἀκόμα τοῦ 4ου αἰώνα μ.Χ.

Ὁ χῶρος ὅλος γύρω εἶναι γεμάτος ἀπὸ κατάλοιπα τῶν μεταγενέστερων ἐκείνων χρόνων. Σπασμένα κεραμίδια καὶ πήλινες πλάκες, θραύσματα ἀπὸ σκεύη οἰκιακά, λυχνάρια καὶ πιθάρια, πολλοὶ σπόνδυλοι ἀπὸ κίονες: ὅπως, 25 μ. πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή μας, πώρινος ἀρράβδωτος σπόνδυλος μήκους 1 μ. καὶ διαμέτρου 45 ἑκ., χαμηλότερα ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή, 20 μ. πρὸς τὰ ΝΔ, ἄλλος πώρινος σπόνδυλος, λίγο χωμένος, αὐτὸς μὲ ἐπάλειψη, καὶ μὲ διάμετρο 55 ἑκ. Στὴν ἴδια κατεύθυνση καὶ 10 μ. ἀκόμα πιὸ πέρα ἀσβεστολιθικὸς ἰωνικὸς σπόνδυλος μὲ 20 ραβδώσεις, καὶ διάμετρο 52 ἑκ. στὸ βάθος τῶν αὐλακιῶν καὶ 56 ἑκ. στὶς ταινιωτὲς ἐξοχὲς τῶν ραβδώσεων· σὲ μιά του ἕδρα ἔχει τέσσερα λακκίδια γόμφων 5 ἑκ., μέσα ἀπὸ τὴν περιφέρεια, μὲ διαστάσεις 3×5 ἑκ. καὶ 2 ἑκ. βάθος. Ἕναν ἄλλο σπόνδυλο εἶδα 20 μ. χαμηλότερα.

Πιστεύω ὅτι ὅλα αὐτὰ θὰ ἔχουν κυλίσει ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς ἐπιγραφῆς, ἂν μάλιστα μερικὰ δὲν βρίσκωνται ἀκόμα in situ. Καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἀπαντοῦν σὲ λίγο μακρυνότερη περιοχή, πού πολὺ πιθανὸν εἶναι παρμέ-

να κι αὐτὰ ἀπὸ ἐδῶ, ὅπως ἐκεῖνα ποὺ εἶδα ἔξω ἀπὸ τὸ καλύβι τοῦ κ. Τουντόπουλου (ἢ Τούντα), καὶ ὅπου ἀνάμεσά τους ξεχωρίζει ἕνα πώρινο ρωμαϊκὸ σύνθετο ἰωνικὸ κιονόκρανο. Καὶ ταφὲς συναντοῦμε συχνὰ στὴν περιοχή. Συνήθως οἱ τάφοι εἶναι ἀπὸ μεγάλες κεραμίδες μεταγενέστερης ἐποχῆς, καὶ πολλοὶ τέτοιοι βρέθηκαν ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς καθὼς ὄργωναν τὴν περιοχή, καὶ λέγεται ὅτι περιεῖχαν χάλκινες πόρπες(;) καὶ λυχνάρια(;)[1]. Στὸ ἴδιο αὐτὸ κτῆμα εἶδα θραῦσμα ἀπὸ στέψη (ἐπιτάφιας μᾶλλον) στήλης λευκοῦ λίθου.

Ἡ εὕρεση τῆς ἐπιγραφῆς μᾶς καθορίζει τὴ σημασία τῆς Θέλπουσας ὡς ἐπαρχιακοῦ κέντρου στὴν Πελοπόννησο καὶ τοποθετεῖ τὴν πόλη ἀνάμεσα στὴν πρώτη δωδεκάδα περίπου τῶν ὀγδόντα ὁπωσδήποτε σπουδαιότερων οἰκισμῶν τῆς χερσονήσου, ποὺ εἶχαν διατηρήσει τὸ καθεστὼς τῆς πόλης[2]. Τοῦτο, ἐφ' ὅσον βέβαια δεχτοῦμε ὅτι τὸ στήσιμο τῆς ἐπιγραφῆς μὲ τὸν Διοκλητιάνειο ἀγορανομικὸ κώδικα σὲ μιὰ πόλη, προφανῶς μιὰ περιφερειακὴ ἀγορά, εἶναι κριτήριο σπουδαιότητας γι' αὐτή. Ἰδοὺ ὁ κατάλογος τῶν Πελοποννησιακῶν πόλεων, ὅπου ὡς σήμερα ἔχουν βρεθῆ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ Διοκλητιάνειο Ἔδικτο[3]: Αἴγειρα, Ἄργος, Ἀσίνη (= Κορώνη Μεσσηνίας), Γερόνθραι, (Γεράκι), Γύθειον, Κλείτωρ, Μεγάλη Πόλις, Οἴτυλος, Φαραὶ (Μεσσηνίας), Τεγέα, Τροιζήν. Τὸ ὅτι δὲν ἔχουν βρεθῆ ἀποσπάσματα στὶς πιὸ μεγάλες καὶ ἐπίσημες πόλεις, δηλ. στὴν Κόρινθο καὶ στὴν Πάτρα, στὴ Μεσσήνη καὶ στὴ Σπάρτη, πρέπει νὰ εἶναι μᾶλλον θέμα τύχης.

Τὴ σπουδαιότητα ὅμως τῶν περισσότερων ἀπὸ τὶς πόλεις αὐτές, καθὼς καὶ τῆς Θέλπουσας, ὑπογραμμίζει τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπῆρξαν ἕδρες μεταξὺ τῶν ἀρχαιότερων ἐπισκοπῶν τῆς *Πελοπονήσου*[4]. Ὁ «Θαλπούσης» μάλιστα ἐμφα-

---

1. Κατὰ τὴν προσωπικὴ μαρτυρία τοῦ γιατροῦ κ. Νίκου Ἰω. Γκουντάνη.

2. Γιὰ τὸν ἀριθμὸ 80, βλ. Χέρτσμπεργκ (Καρολίδη), *Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας*, Ἀθήνα 1902, τόμ. 2, σ. 541-551. Ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκισμῶν εἶναι πολὺ μεγαλύτερος, ἰδίως ἂν δεχτοῦμε τὴν ἄποψη ὅτι καὶ τὰ ὀνομαζόμενα ἀπὸ τὸν Παυσανία συχνὰ *χωριὰ* ἦταν (ἐν γένει νέοι, δηλ. ρωμαϊκῆς ἐποχῆς) οἰκισμοί, βλ. Kahrstedt, *Das wirtschaftliche Gesicht Griechenlands in der Kaiserzeit*, Bern 1954.

3. Lauffer, ὅ.π., σ. 15 κ.ἑ.

4. Γερ. Κονιδάρης, *Αἱ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ «τάξις» αὐτῶν* (= Beihefte d. Byz.-neugriech. Jahrb. No 13), Ἀθήνα 1934 (;), σ. 102 ἀρ. 652. Χρονολόγηση στὴ σ. 84: τέλη 7ου αἰ. μ.Χ. Σὲ συνδυασμὸ μὲ πληροφορίες τοῦ *Συνέκδημου* τοῦ Ἱεροκλέους 647,6 ἐκδ. Burckhardt (1893) 10: ἀρχὲς 6ου αἰ. μ.Χ. Πρβ. D. Zakythinos, *Le Despotat grec de Morée*, τ. 2, Ἀθήνα 1953, σ. 148. Σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν τῆς Θέλπουσας, βλ. Ν. Μουτσοπούλου, *Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηριῶν τῆς Γορτυνίας*, Ἀθήνα 1956, σ. 6 κ.ἑ., ὅπου χρονολόγησή τους στὸν 5ο ἢ 6ο αἰ. (σ. 17-19), πρβ. καὶ βιβλιοκρισία Α. Ξυγγοπούλου, *Πελοποννησιακὰ* 2, 1957, 446-447, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ἀβέβαιη τὴ χρονολόγησή τους, καθὼς καὶ τὸ χαρακτηρισμό τους ὡς βασιλικῶν, καὶ καταλήγει: «Μόνον σκαφικὴ ἔρευνα θὰ

νίζεται μεταξὺ τῶν ἐπισκοπῶν ἐκείνων ποὺ ἔσβησαν ἀπὸ τὶς τελευταῖες στὴν ὕστατη ἀρχαιότητα, περὶ τὰ τέλη τοῦ 7ου ἢ ἴσως καὶ τὸν 8ο αἰώνα.

Ἀθήνα ΑΡΓΥΡΗΣ ΠΕΤΡΟΝΩΤΗΣ

ἠδύνατο νὰ ὁδηγήσῃ εἰς ἀσφαλῆ ὁπωσδήποτε συμπεράσματα». Ἐν τούτοις ὁ Δ. Ζακυθηνὸς στὴν τοπο-βιβλιογραφικὴ «Note additionnelle» τοῦ ἄρθρου του «La grande brèche» στὸ *Χαριστήριον εἰς Ὀρλάνδον,* τόμ. 3, 1966, 326, ἀναφέρει: «Basiliques ... de St. Jean à Thelpoussa et à Vanaina en Gortynie». Νομίζω ὅτι ἡ ὕπαρξη παλαιοχριστιανικῶν μνημείων θὰ ἀποδειχτῆ στὸ μέλλον.